

РОЗДІЛ 2

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО

І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УДК 339.5

DOI: <https://doi.org/10.32782/2304-0920/5-78-2>**Анісімова О. Ю.**Державна наукова установа
«Інститут освітньої аналітики»

ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ: СУТНІСТЬ ТА МОДЕЛІ

У статті розглянуто основні підходи до визначення сутності поняття інтернаціоналізації вищої освіти. Проаналізовано основні моделі реалізації інтернаціоналізації вищої освіти. Доведено, що елементи глобалізації вищої освіти є широко розповсюдженими і багатоаспектними. Визначено, що у широкому розумінні глобалізація освіти – це тенденція у сфері вищої освіти, яка має міжнародний вплив. Вона включає масову вищу освіту, глобальний ринок для студентів, викладачів та високоосвічених працівників, а також нові технології освіти, що базуються на використанні Інтернету. З іншого боку, інтернаціоналізація – це особливі інструменти політики та ініціативи країн і окремих академічних інститутів та систем, спрямовані на глобальні тенденції. Інтернаціоналізація вищої освіти передбачає політику щодо залучення іноземних студентів, співпрацю з академічними установами і системами в інших країнах, а також відкриття філіалів за кордоном.

Ключові слова: інтернаціоналізація вищої освіти, глобалізація вищої освіти, моделі інтернаціоналізації вищої освіти, освітні послуги, зарубіжні філії ЗВО.

Постановка проблеми. Система освіти функціонує в умовах постійних змін, це пов'язано з необхідністю її адаптації до умов ринку, які змінюються під впливом процесу глобалізації. У результаті такої адаптації, як правило, відбувається зростання якості освіти та наукових досліджень, що допомагає випускникам вищих закладів освіти та науковцям конкурувати на ринку праці Європи, Азії та Америки.

Елементи глобалізації вищої освіти є широко розповсюдженими і багатоаспектними. До них відносять потік студентів, що перетинають кордон. Іншим напрямом є створення міжнародних відділень та філіалів закладів вищої освіти в інших країнах, що особливо актуально для країн, що розвиваються. У США набувають популярності спеціальні програми, що спрямовані на використання міжнародного підходу до навчання та пропонують міжкультурні навички. Як наслідок, у науковій літературі стає дуже розповсюдженою дискусія щодо сутності інтернаціоналізації вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем інтернаціоналізації вищої освіти присвячено праці таких учених, як Р. Айюбі, Р. Браун, Г. де Віт, Дж. Елкін, А. де Мейер, Дж. Найт, К. Повар, Д. Пул, Р. Рудзкі, П. Скотт, А. Темплер, Дж. Фарнсворс, В. Чан.

Постановка завдання. Головною метою цієї роботи є узагальнення наукових підходів до визначення сутності інтернаціоналізації вищої освіти та аналіз її основних моделей реалізації.

Виклад основного матеріалу. Поточні тенденції глобалізації та інтернаціоналізації вищої освіти спираються на значну нерівність, яка полягає у нерівності економічного та технологічного розвитку між різними країнами, тому потребує окремого дослідження.

У глобальній науковій системі домінують декілька країн, нові технології належать переважно багатонаціональним корпораціям або ака-

демічним установам із промислово розвинутих країн, а домінування англійської мови створює додаткові переваги для країн, де мова викладання та наукових досліджень англійська. Це означає, що країни, які розвивають національні системи освіти, можуть відчувати значний вплив із боку центрів академічної сили.

Цікавими з теоретичного та практичного погляду є два дослідження, присвячені глобальним тенденціям міжнародної освіти: робота Ганса де Віта «Інтернаціоналізація вищої освіти у Сполучених Штатах та Європі» [1] та дослідження за редакцією Пітера Скотта «Глобалізація вищої освіти» [2]. Де Віт, який тривалий час працював віцепрезидентом із міжнародних зв'язків університету Амстердаму у Нідерландах, у своєму дослідженні проводить ґрунтовний аналіз еволюції та сучасного стану інтернаціоналізації у США та Європі. Хоча він зазначає, що у вищій освіті завжди були присутні міжнародні компоненти (ще за часів середньовічного університету), він підкреслює, що інтернаціоналізація не була пріоритетом академічних установ. Він наголошує, що інтернаціоналізація була викликана різними стимулами залежно від періоду, наприклад у післявоєнний період стимулом виступала політика холодної війни. Своєю чергою, у Європі інтернаціоналізація освіти стала важливою після утворення Європейського Союзу, коли постала необхідність створення такої системи вищої освіти, яка б не лише сприяла мобільності між країнами, а й вихувала європейську свідомість у студентів.

Обидва автори вважають, що тенденції інтернаціоналізації нині визначаються ринковими потребами. ЗВО та академічні установи намагаються стати привабливими для іноземних студентів і налагодити зв'язки з університетами в інших країнах, щоб збільшити свою глобальну присутність. Це часто означає, що викладання здійснюється не лише рідною мовою, а й англійською; проводиться маркетинг навчальних програм для

здобуття вищої освіти; інтелектуальна власність розглядається як товар; ЗВО проводять стратегію, аналогічну прибутковій корпорації.

Обидва дослідження стверджують, що прояви інтернаціоналізації вищої освіти стають усе більш різноманітними. Особливо стрімкий розвиток спостерігався у сфері транснаціоналізації вищої освіти. Основними її формами є філіали і представництва ЗВО в інших країнах, а також спільні навчальні програми за кордоном як з університетами, так і з корпораціями. Дуже часто для викладання використовуються технології дистанційного навчання. Лідерами серед країн, що запроваджують транснаціональні програми, були Австралія та Великобританія. Наприклад, понад 140 тис міжнародних студентів з усього світу навчалися в рамках академічних програм, які пропонували британські університети за кордоном. Своєю чергою, США доволі пізно приєдналися до тенденції транснаціональної освіти, хоча слід зазначити, що Університет Чикаго, Університет Пенсильванії та Університет Темпл намагаються створити партнерство з бізнес-школами за кордоном або запроваджують власні закордонні програми. Також до цієї тенденції приєдналися й інші прибуткові установи та організації.

Слід зазначити, що сьогодні дослідження процесу інтернаціоналізації вищої освіти зосереджені переважно на розвинутих країнах. Одним із небагатьох винятків є робота «Інтернаціоналізація вищої освіти в Індії» за редакцією К.Б. Повара [3], присвячена інтернаціоналізації вищої освіти у країнах, що розвиваються. Основний фокус цього дослідження – система вищої освіти в Індії, однак вона торкається також проблем інтернаціоналізації в інших країнах, що розвиваються. Система освіти в Індії є великою, вона охоплює понад 5,6 млн студентів. Із них 42 тис студентів навчаються за кордоном (США є одним із найбільших реципієнтів цих студентів). Окрім того, до Індії приїжджають на навчання понад 10 тис студентів з інших країн, що розвиваються. У дослідженні також піднімається така серйозна проблема, як «витік мізків». Наприклад, більшість індійських студентів, що навчаються у США, після закінчення навчання не повертаються на батьківщину. Як наслідок, університети Індії намагаються стати більш привабливими для іноземних студентів, зокрема вже відкрито понад 200 навчальних програм для іноземців, за якими навчаються 30 тис студентів. Більше того, у багатьох ЗВО Індії викладання проводиться англійською навіть для місцевих студентів, також у країні діє Національний відкритий університет Індіри Ганді, що пропонує дистанційне навчання. Таким чином, Індія займає особливе місце серед інших країн, що розвиваються, стосовно інтернаціоналізації вищої освіти.

Ураховуючи той факт, що інтернаціоналізація вищої освіти є багатоаспектним явищем, у науковій літературі є багато визначень цього явища. Одним із найрозповсюдженіших визначень є позиція, викладена у роботі Дж. Найта, згідно з якою інтернаціоналізація вищої освіти – це процес інтеграції міжкультурних та міжнародних вимірів у викладанні, дослідженні та адміністративних послугах у межах закладу вищої освіти. Більше того, на даному етапі в рамках ЄС процес інтернаціоналізації включає не лише проблеми освіти, а й економічні, політичні, соціальні, культурні та інші аспекти. Більшість країн-членів розробляє національні стратегії інтернаціоналізації вищої

освіти, які входять до загальної національної стратегії країни [4].

Дослідники також наголошують на одній із ключових переваг залучення ЗВО до процесу інтернаціоналізації. Наприклад, у роботі Дж. Елкіна, Дж. Фарнсворса та А. Темплера наголошується, що підвищення рівня інтернаціоналізації ЗВО безпосередньо пов'язане з переходом установи від такої, що фокусується на навчанні й викладанні (тобто на навчальних програмах), до установи, що має статус дослідницької (тобто основна увага приділяється післядипломному навчанню та прикладним дослідженням) [5].

Своєю чергою, А. де Мейер виділяє декілька чинників, що впливають на інтернаціоналізацію: глобалізація бізнесу змушує студентів бути готовими для роботи на міжнародному ринку; стрімкий розвиток технологій стимулює міжнародне співробітництво на великих відстанях та між різними установами; інтернаціоналізація викладацького персоналу, що працюють у міжнародному робочому просторі; міжнародні стандарти якості та сертифікація [6].

Для аналізу залученості ЗВО до процесу інтернаціоналізації зазвичай використовується модель «зірки». Автори моделі виділяють декілька основних вимірів інтернаціоналізації: (1) міжнародні студенти на бакалаврських та магістерських програмах; (2) міжнародні студенти на програмах на здобуття ступеня «доктор філософії»; (3) програми обміну студентами; (4) програми обміну викладачами; (5) спілкування викладачів під час міжнародних конференцій; (6) навчальні програми, що мають міжнародну спрямованість; (7) міжнародне дослідницьке співробітництво; (8) підтримка міжнародних студентів; (9) міжнародні інституційні зв'язки [5].

Модель участі закладу вищої освіти в процесі інтернаціоналізації включає такі основні компоненти:

(1) Керівництво закладу вищої освіти. Передбачається участь у процесі на всіх організаційних рівнях ЗВО.

(2) Стратегічний план. До нього входять мета, цілі, орієнтири, затрати, діяльність та період реалізації. Наявність стратегічного плану є необхідною умовою участі у процесі інтернаціоналізації.

(3) Інституціоналізація міжнародної освіти. Об'єднання університетів та наукових установ та утворення ними саморегульованих організацій є основою успіху процесу інтернаціоналізації у цілому, оскільки наявність зовнішнього регулювання підвищує довіру до явища.

(4) Інфраструктура для міжнародної освіти. Це наявність професійних викладачів, дослідників, а також іншого персоналу та організаційної одиниці, що відповідає за цей процес (міжнародних студентів, викладачів, навчання за кордоном, міжнародних грантів і контрактів, розвитку факультетів). Зараз вважається, що для реалізації такої діяльності потрібні спеціально підготовлені спеціалісти.

(5) Навчальні програми. Навчальні програми є втіленням філософії ЗВО щодо того, що являє собою вища освіта. Якщо навчання і викладання мають міжнародний аспект, то це показує, що ЗВО підтримує інтернаціоналізацію, а студенти матимуть багато можливостей отримати необхідні навички (друга іноземна мова, стажування за кордоном тощо).

(6) Міжнародні студенти і науковці. Для успішного залучення міжнародних студентів та науков-

ців заклад вищої освіти повинен забезпечити їм підтримку професійного персоналу, що стає визначальним для успіху інтернаціоналізації.

(7) Стажування за кордоном. Є важливим складником інтернаціоналізації, оскільки дає змогу на практиці застосовувати отримані навички міжкультурних комунікацій.

(8) Участь викладачів у міжнародній діяльності. Викладачі є необхідними для реалізації навчальних програм, тому чим більше вони задіяні у міжнародній діяльності, тим більше ймовірність, що вони включатимуть набуті навички і компетенції у процес викладання.

(9) Організація студентського містечка та позааудиторні програми. Тут важливим є організація міжнародних заходів, клубів та студентських гуртків.

(10) Моніторинг процесу. Необхідно відстежувати прогрес процесу інтернаціоналізації ЗВО. Якщо це можливо, рекомендовано розробити систему показників, що дадуть змогу кількісно оцінювати досягнутий прогрес [2].

Що стосується рушійних сил інтернаціоналізації, то тут думки дослідників розділилися. Наприклад, Р. Рудзкі [7] та Д. Пул [8] уважають, що основним стимулом є фінансова мотивація; В. Чан [9] та Р. Айюбі [10] наполягають на міжнародному бренді та статуті; інші дослідники вважають, що ініціатива йде від персоналу. З іншого боку, Р. Браун [11] уважає, що інтернаціоналізація має також певні перешкоди, зокрема фінансові, культурні проблеми, проблеми розвитку та індивідуальні переваги.

Традиційними рушійними силами та мотивацією інтернаціоналізації вищої освіти були політичні та соціальні чинники, що включали потребу та переваги, що можна отримати в результаті міжкультурного розуміння, відносин, миру, справедливості, а також взаємовигода від розвитку. Останнім часом рушійні сили та мотиви інтернаціоналізації стають усе більш різноманітними:

(1) Визнання того, що основні завдання та процес надання вищої освіти (створення, передача та застосування знання) все частіше реалізуються через кордони, а заклади вищої освіти функціонують у глобальному ринковому середовищі.

(2) Позиція, що споживачі вищої освіти (студенти, громади і роботодавці) живуть та працюють у глобальному середовищі, а споживачі «вдома» є одночасно глобальними споживачами.

(3) Потреби суспільства та економіки знань постійно розширюються й є частиною глобального ринкового середовища.

У цілому дослідники схиляються до думки, що інтернаціоналізація – добра стратегія поліпшення ринкових характеристик установи, міжнародної репутації, диверсифікації та створення можливостей для отримання додаткового доходу, яка дає змогу іноземним студентам отримати професійні знання та отримати культурний досвід у середовищі іншої системи освіти. Крім того, вона дає змогу викладачам отримати новий досвід у міждисциплінарних дослідженнях та підвищити рівень їхньої кваліфікації.

Зараз поняття «інтернаціоналізація вищої освіти» активно використовується не лише різними типами ЗВО, а й зустрічається в документах національних урядів та міжнародних організацій, включаючи ЮНЕСКО, Світовий банк та інші неурядові організації. На практиці інтернаціона-

лізація вищої освіти зазвичай передбачає одну чи поєднання декількох видів діяльності:

- міжнародний рух студентів між країнами;
- міжнародний рух викладачів та дослідників;
- інтернаціоналізацію навчальних планів для вищої освіти для кращого розуміння інших народів і культур, а також володіння іноземними мовами;
- міжнародні зв'язки між країнами шляхом відкритих навчальних програм і нових технологій;
- двосторонні зв'язки між урядами та ЗВО в різних країнах для співробітництва у дослідженнях, розробленні навчальних планів, обміні студентами і викладачами, іншої міжнародної діяльності;
- багатонаціональне співробітництво на платформі міжнародних організацій або шляхом створення консорціумів (наприклад, Глобального Університас);

– перенесення освіти до провайдера, що надає освітні послуги на комерційній основі, причому навчання може проходити як на батьківщині студента, так і в країні провайдера.

Вплив глобалізації зумовив зростання попиту на кваліфіковану робочу силу, що, своєю чергою, призвело до формування політики, спрямованої на залучення кваліфікованих мігрантів з-за кордону. Одним із можливих чинників, що підтримуватиме цей процес, є мобільність студентів під час здобуття вищої освіти. Численні країни, включаючи Сполучені Штати, Японію та Великобританію, намагаються залучити висококваліфікованих мобільних працівників через політику, пов'язану з програмами студентської мобільності [12].

На міграцію робочої сили, яка сформована з випускників університетів, що повністю або частково проходили навчання за кордоном, мають вплив декілька основних чинників. По-перше, це рівень заробітної плати, яку отримуватиме випускник, що, як правило, перевищує рівень оплати в рідній країні. По-друге, є більш м'які чинники, а саме вплив культурного середовища іншої країни, рівень розвиненості її державних та суспільних інститутів, забезпечення захисту громадянських прав тощо.

Висновки і пропозиції. Основною рисою наукової літератури про інтернаціоналізацію вищої освіти є той факт, що напрям дослідження та позиція автора визначаються його географічним місцезнаходженням, а також локальними обставинами та проблемами. Слід розрізняти терміни «глобалізація» та «інтернаціоналізація» вищої освіти. Хоча деякі дослідники використовують ці поняття як синоніми, це не зовсім вірно. Зокрема, інтернаціоналізація вищої освіти – це процес інтеграції міжкультурних та міжнародних вимірів у викладанні, дослідженні та адміністративних послугах у межах закладу вищої освіти, тоді як глобалізація вищої освіти – це системи і зв'язки, що встановлюються за межами місцевих і національних кордонів на континентальному, наднаціональному, регіональному та світовому рівнях. Вони можуть бути технологічними, культурними, політичними, економічними та освітніми і приймати форму потоків грошей, товарів і послуг. Незважаючи на те що інтернаціоналізація вищої освіти постійно набуває усе нових форм, здебільшого вона проявляється як міжнародна мобільність студентів, викладачів, уніфікація навчальних програм. Основною ознакою інтернаціоналізації є те, що учасники отримують навички, що необхідні у глобалізованому мультикультурному середовищі.

Список використаних джерел:

1. De Wit H. Internationalization of higher education in the United States of America and Europe: A historical, comparative, and conceptual analysis. Greenwood Publishing Group, 2002.
2. Society for Research into Higher Education. The globalization of higher education. Buckingham/Philadelphia : Society for Research into Higher Education & Open University Press, 1998.
3. Powar K. B. (ed.) Internationalization of Indian Higher Education. New Delhi: Association of Indian Universities, 2001. 200 p.
4. Knight J. Internationalization remodeled: Definition, approaches, and rationales. *Journal of studies in international education*. 2004. Vol. 8(1). P. 5–31.
5. Elkin G., Farnsworth J., Templer A. Strategy and the internationalisation of universities. *International Journal of Educational Management*. 2008. Vol. 22(3). P. 239–250.
6. De Meyer A. Reflections on the globalization of management education. *Journal of Management Development*. 2012. Vol. 31(4). P. 336–345.
7. Rudzki R. E. J. Strategic management of internationalization: towards a model of theory and practice. Newcastle University, 1998.
8. Poole D. Moving towards professionalism: The strategic management of international education activities at Australian universities and their Faculties of Business. *Higher Education*. 2001. Vol. 42(4). P. 395–435.
9. Chan W.W.Y. International cooperation in higher education: Theory and practice. *Journal of Studies in International Education*. 2004. Vol. 8(1). P. 32–55.
10. Ayoubi R.M., Al-Habaibeh A. An investigation into international business collaboration in higher education organisations: A case study of international partnerships in four UK leading universities. *International Journal of Educational Management*. 2006. Vol. 20(5). P. 380–396.
11. Brown R. Developing effective overseas partnerships: further lessons from Britain. *Journal of International Education*. 1998. Vol. 9. P. 12–19.
12. Waldinger F., Parey M. Studying Abroad and the Effect on International Labor Market Mobility: Evidence from the Introduction of ERASMUS. IZA DP №. 3430. 2008. URL : <http://ftp.iza.org/dp3430> (дата звернення:10.10.2019).

References:

1. De Wit H. (2002) Internationalization of higher education in the United States of America and Europe: A historical, comparative, and conceptual analysis. Greenwood Publishing Group.
2. Society for Research into Higher Education. (1998) The globalization of higher education. Buckingham/Philadelphia : Society for Research into Higher Education & Open University Press.
3. Powar K. B. (ed.) (2001) Internationalization of Indian Higher Education. New Delhi: Association of Indian Universities, 200 p.
4. Knight J. (2004) Internationalization remodeled: Definition, approaches, and rationales. *Journal of studies in international education*, Vol. 8 (1), pp. 5-31.
5. Elkin G., Farnsworth J., Templer A. (2008) Strategy and the internationalisation of universities. *International Journal of Educational Management*, Vol. 22 (3), pp. 239-250.
6. De Meyer A. (2012) Reflections on the globalization of management education. *Journal of Management Development*, Vol. 31 (4), pp. 336-345.
7. Rudzki R. E. J. (1998) Strategic management of internationalization: towards a model of theory and practice. Newcastle University.
8. Poole D. (2001) Moving towards professionalism: The strategic management of international education activities at Australian universities and their Faculties of Business. *Higher Education*, Vol. 42 (4), pp. 395-435.
9. Chan W. W. Y. (2008) International cooperation in higher education: Theory and practice. *Journal of Studies in International Education*, Vol. 8 (1), pp. 32-55.
10. Ayoubi R. M., Al-Habaibeh A. (2006) An investigation into international business collaboration in higher education organisations: A case study of international partnerships in four UK leading universities. *International Journal of Educational Management*, Vol. 20 (5), pp. 380-396.
11. Brown R. (1998) Developing effective overseas partnerships: further lessons from Britain. *Journal of International Education*, Vol. 9, pp. 12-19.
12. Waldinger F., Parey M. (2008) Studying Abroad and the Effect on International Labor Market Mobility: Evidence from the Introduction of ERASMUS. IZA DP No. 3430. URL: <http://ftp.iza.org/dp3430> (accessed 10 October 2019).

Анисимова О. Ю.

ГНУ «Інститут образовательной аналитики»

ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УСЛУГ: СУЩНОСТЬ И МОДЕЛИ

Резюме

В статье рассмотрены основные подходы к определению сущности понятия интернационализации высшего образования. Проанализированы основные модели реализации интернационализации высшего образования. Доказано, что элементы глобализации высшего образования являются широко распространенными и многоаспектными. Определено, что в широком смысле глобализация образования – это тенденция в сфере высшего образования, которая имеет межнациональное влияние. Она включает массовое высшее образование, глобальный рынок для студентов, преподавателей и высокообразованных работников, а также новые технологии образования, основанные на использовании Интернета. С другой стороны, интернационализация – это особые инструменты политики и инициативы стран и отдельных академических институтов и систем, направленные на глобальные тенденции. Интернационализация высшего образования предусматривает политику по привлечению иностранных студентов, сотрудничество с академическими учреждениями и системами в других странах, а также открытие филиалов за рубежом.

Ключевые слова: интернационализация высшего образования, глобализация высшего образования, модели интернационализации высшего образования, образовательные услуги, зарубежные филиалы ЗВО.

Anisimova Olga

SSI «Institute of Educational Analytics»

EDUCATION SERVICES INTERNATIONALIZATION: DEFINITION AND MODELS

Summary

The article discusses the main approaches to defining the concept of internationalization of higher education. The basic models of the implementation of the internationalization of higher education are analyzed. It is proved that elements of globalization of higher education are widespread and multidimensional. It is determined that globally, the globalization of education is a trend in higher education, which has an international impact. It includes mainstream higher education, a global marketplace for students, faculty, and skilled workers, as well as new Internet-based education technologies. On the other hand, internationalization is a specific policy instrument and initiative of countries and individual academic institutes and systems that focuses on global trends. Although the internationalization of higher education is constantly taking on new forms, in most cases it manifests itself as an international mobility of students, teachers, unification of curricula. The main feature of internationalization is that participants acquire the skills needed in a globalized multicultural environment. Internationalization of higher education envisages a policy of attracting foreign students, cooperation with academic institutions and systems in other countries, as well as the opening of branches abroad. The education system is operating under constant change, due to the need to adapt it to market conditions that are changing under the influence of globalization. As a result of such adaptation, there is usually an increase in the quality of education and research that helps graduates of higher education and scientists to compete in the labor markets of Europe, Asia and America. The main outcomes of internationalization should be new skills that students acquire. In particular, they should receive intercultural competences and this should help to increase employment. Here, the author places a major role on international mobility, however, the disadvantage is the fact that only students directly participating in it benefit. In general, the researchers note that it is not possible to say with absolute certainty that students would not be able to acquire the same skills if they were educated in their home country.

Keywords: internationalization of higher education, globalization of higher education, models of internationalization of higher education, education services, foreign branches of HEIs.